

УПРОВАДЖЕННЯ, МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

IMPLEMENTATION, MONITORING AND EVALUATION OF ACADEMIC INTEGRITY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Визначено значимість питань академічної доброчесності як базової цінності університетської культури, виокремлено увагу до Кодексу доброчесності як інструменту її впровадження в закладах вищої освіти. Розроблено алгоритм створення та прийняття Кодексу. Представлено основні заходи з підтримки філософії доброчесності. Висвітлено розподіл відповідальності за доброчесну академічну поведінку в закладі вищої освіти. Запропоновано використання рамкової програми із забезпечення якості академічної доброчесності, яка містить перелік необхідних процесів, апарат вимірювання (на основі зіставлення планових (еталонних) і фактичних показників реалізації), перелік нормативних документів, що регулюють процеси та процедури забезпечення академічної доброчесності, розподілі функцій серед суб'єктів освітнього процесу та представлення свідчень про результати діяльності. Представлено перелік процедур дотримання академічної доброчесності, зокрема: заходи недопущення академічної недоброчесності, моніторинг рівня академічної доброчесності науково-педагогічних працівників ЗВО та здобувачів вищої освіти у ЗВО. Надано перелік показників їх прояву. Зазначено, що моніторинг дотримання академічної доброчесності може проводитися за результатами відстеження кількісних показників на основі зіставлення планових та фактичних даних та/або на основі якісних показників. Розкрито оцінку рівня дотримання академічної доброчесності в закладі вищої освіти на основі експертного оцінювання. Надано приклад експертного листа оцінювання рівня академічної доброчесності на основі визначених критеріїв та відповідних індикаторів. Запропоновано розглядати чотири рівні академічної доброчесності в закладах вищої освіти: початковий, базовий, достатній, розвинутий. Бажаний рівень академічної доброчесності досягається, коли виконані всі вимоги до розвинутого рівня.

Ключові слова: академічна доброчесність,

освітній процес, моніторинг, якість освіти, кодекс академічної доброчесності.

The paper defines the significance of the issues of academic integrity as a basic value of university culture, pays attention to the Academic Integrity Code as a tool for its introduction into higher education institutions. It is elaborated algorithm for the creation and approval of the Code. The main measures for supporting integrity philosophy are presented. The research provides the division of responsibility for honest academic conduct in a higher education institution. It is proposed to use a framework programme for academic integrity quality which includes the list of necessary processes, the instrument of assessment (based on the correlation of output (benchmark) and actual performance), the list of statutory documents regulating processes and procedures of maintaining academic integrity, division of functions among subjects of educational process and presentation of performance report. The authors provide a list of procedures for observing academic integrity, in particular: preventive measures for unfair practices, monitoring of academic integrity of academic staff and students of HEI. It is presented the indicators list of their manifestation. It is marked that monitoring of compliance with academic integrity can be carried out according to the results of quantitative indicators based on the correlation of output and actual data and/or based on qualitative indicators. The article gives an example of an expert letter of academic integrity assessment based on the defined criteria and relevant indicators. It is proposed to consider four levels of academic integrity in higher education institutions: elementary, basic, intermediate, advanced. The desired level of academic integrity is achieved when all requirements for advanced level are performed.

Key words: academic integrity, educational process, monitoring, education quality, Academic Integrity Code.

УДК 37.013

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-32>

Полякова Г.А.,

канд. пед. наук, доцент,
керівник відділу забезпечення якості освіти та інноваційного розвитку Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Лола Ю.Ю.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри туризму,
провідний фахівець відділу забезпечення якості освіти та інноваційного розвитку Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Почуєва О.О.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу,
провідний фахівець відділу забезпечення якості освіти та інноваційного розвитку Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми в загальному вигляді. Вища освіта в Україні має свою історію, давні традиції, потужні та слабкі сторони. Інтеграція до Європейського освітнього простору спрямовує розгляд академічної доброчесності як складника політики щодо забезпечення якості. Проте дослідження національної системи вищої освіти висвітлили наявність проблемних питань у закладах вищої освіти стосовно дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу. Практика вітчизняних закладів вищої освіти свідчить про те, що студенти часто «допомагають» один одному, а викладачі схильні мати високий рівень лояльності до цього та не звертають належну увагу на недоброчесний підхід до виконання академічних завдань. «Наразі студентська

академічна культура характеризується як деформована. В основі цієї деформації лежить мотивація значної частини студентства на формальні атрибуції вищої освіти (оцінки, стипендія, диплом та ін.), а не на отримання професійних знань, що є визначним фактором наявності академічного шахрайства» [1].

Для зміни такої ситуації потрібна постійна актуалізація цього питання і наявність чітких вимог та процедур виявлення та недопущення проявів академічної недоброчесності. Досягнення бажаного рівня академічної доброчесності – це досить складний та тривалий процес. Тому потрібне її системне впровадження, яке нормативно регулюється і забезпечується процесами відстеження (оцінювання, моніторингу), постійного поліпшення

на різних рівнях (студентів, викладачів, кафедр) та в університеті загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових публікаціях приділено увагу визначенню основних понять та принципів академічної доброчесності з метою підвищення якості освіти (А. Мельниченко [7]), обґрунтуванню гострої необхідності впровадження академічної чесності у вищій освіті (В. Ромакіна [10]), дослідженню різних аспектів академічної чесності та боротьби з плагіатом (Б. Буяк [4], О. Рижко [9], В. Ткаченко [12]). Ю. Калиновський розглядає академічну чесність як чинник правового виховання молоді [5]. Низка учених пов'язує питання академічної доброчесності із забезпеченням якості освіти (Я. Тицька [11], Т. Фініков [2], Т. Яворська [14]).

Мета статті. Метою є дослідження особливостей реалізації комплексного підходу до впровадження академічної доброчесності у закладі вищої освіти, виділення етапів розробки Кодексу доброчесності, висвітлення інструментів впровадження та моніторингу академічної доброчесності у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Поняття «академічна доброчесність» визначено у Законі України «Про освіту» і розуміється як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [8].

Категорію академічної доброчесності розглядають як багатомірну та міждисциплінарну. Наприклад, Ю. Малогулко зазначає: «Категорія академічної доброчесності відзначається своєю багатомірністю, що означає поєднання в ній як відповідних фундаментальних цінностей, так і механізмів й інструментів їхнього забезпечення і просування» [6].

Я. Тицька вважає, що «академічна доброчесність, з одного боку, є складною міждисциплінарною категорією, яка поєднує в собі етичні норми й правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі та механізми й інструменти, за допомогою яких останні реалізуються на практиці. З іншого боку, є цілий комплекс чинників, передусім морально-культурних, інституційних, освітньо-виховних, які впливають ззовні чи зсередини на університет, визначаючи його спроможність і прагнення протидіяти академічній нечесності. У будь-якому разі за провадження нового» [11, с. 194].

З метою врегулювання питань академічної доброчесності заклади вищої освіти мають розробити відповідне забезпечення: нормативне – для врегулювання етичних норм, цінностей, відповідальної поведінки; організаційно-методичне – для впровадження та підтримки академічної доброчесності в закладі вищої освіти; інформаційно-

аналітичне – для створення основи прийняття рішень щодо постійного поліпшення рівня академічної доброчесності.

Перш за все, для формування політики якості та академічної культури заклади вищої освіти мають розробити власні унікальні кодекси або Положення про академічну доброчесність. За дослідженнями, що були проведені у 2016 р. Інститутом освітньої аналітики за дорученням МОН України, серед 172 державних і комунальних ЗВО України III–IV рівня акредитації кодекси честі студента або його аналоги було розміщено на сайтах 27 ЗВО (15,5% від генеральної сукупності) [12, с. 83].

Проведений Інститутом освітньої аналітики контент-аналіз дає змогу закладам вищої освіти оцінити рівень урегульованості питання академічної доброчесності, усвідомити важливі змістовні та структурні акценти, що необхідні у внутрішніх нормативних документах ЗВО, а також побудувати власний вектор розвитку цього питання.

Процедура розробки Кодексу академічної доброчесності представлена на рис. 1.

Кодекс академічної доброчесності закладу вищої освіти розробляється відповідно до освітніх та загальнолюдських цінностей, міжнародних документів, законодавчої і нормативної бази України, внутрішніх нормативних документів ЗВО: Конституції України, законів України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII, «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, «Про авторське право і суміжні права», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про видавничу справу», «Про запобігання корупції»; положень Етичного кодексу вченого України, Педагогічної конституції Європи, Європейської хартії дослідників. Цей документ також має відповідати основним принципам та положенням, затвердженим у нормативних документах ЗВО.

Розробка нормативного забезпечення стосовно академічної доброчесності у закладі вищої освіти має супроводжуватися актуалізацією цього питання у студентів та здобувачів першого, другого, третього рівнів навчання, адміністративних, педагогічних, науково-педагогічних працівників. Академічна доброчесність є невід'ємною частиною університетської культури, тому потрібно на систематичній основі проводити комплекс заходів, що нагадують про важливість стандартів академічної доброчесності всіх учасників освітнього процесу та формують їхню свідому відповідальну поведінку.

Для формування, усвідомлення та визнання філософії академічної чесності як базової інституційної цінності у закладі вищої освіти запроваджуються на постійній основі такі заходи:

1) актуалізація питань академічної доброчесності та дотримання Кодексу всіма учасниками освітнього процесу у ЗВО;

Рис. 1. Процедура розробки Кодексу про академічну доброчесність

2) підвищення кваліфікації, участь у тренінгах, семінарах, стажуваннях із питань академічної доброчесності педагогічних, науково-педагогічних працівників;

3) внесення розділу з академічної доброчесності в програму «Університетська освіта» для здобувачів вищої освіти;

4) запровадження ознайомчих чи факультативних курсів з основ академічного письма та дослідницької роботи;

5) проведення тренінгів для науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти щодо актуалізації питань важливості академічної доброчесності;

6) запровадження та підтримання інформативної вебсторінки для загального доступу, яка буде містити рекомендації з академічної доброчесності, якості академічного письма, інформувати про прийняті стандарти цитування, надавати приклади виявлених проявів академічної не доброчесності;

7) обговорення зі студентами прикладів якісного та неякісного академічного письма;

8) надання здобувачам вищої освіти прикладів готових якісних робіт;

9) розроблення нестандартних, творчих, проблемних завдань, чітке пояснення вимог до їхнього виконання та оцінювання;

10) налагодження технології перевірки робіт здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних робітників на наявність плагіату.

Із метою створення освітнього середовища на основі гідності, довіри, відповідального ставлення до навчання поряд із процедурами формування свідомості етичних, моральних норм доброчесності, запроваджуються процедури щодо відповідальної поведінки та її регулювання. Відповідальність за доброчесну академічну поведінку розподіляється між всіма учасниками освітнього процесу (табл. 1). Усі здобувачі вищої освіти мають набути компетентності давати моральну оцінку власним вчинкам, співвідносити їх із моральними нормами.

Для регулювання порушень академічної доброчесності у ЗВО створюються комісії з розгляду на рівні факультетів та ЗВО загалом чітко визначаються їхній колегіальний склад, процедури звернень та прийняття рішень.

Комплексне впровадження та відстеження рівня академічної культури у ЗВО здійснюється в межах системи внутрішнього забезпечення якості, основу якої становить певна система принципів, процесів, процедур. Одним з ефективних інструментів є розроблення та реалізація рамкової програми із забезпечення якості академічної доброчесності, яка містить перелік необхідних процесів, апарат вимірювання (на основі зіставлення планових (еталонних) і фактичних показників реалізації), перелік нормативно-інструктивних документів, що

регулюють процеси та процедури забезпечення якості, розподіл функцій серед відповідальних виконавців та представлення свідчень про результати діяльності (табл. 2). На основі рамкової програми здійснюється планування, організація та моніторинг впровадження академічної доброчесності у ЗВО.

Моніторинг дотримання академічної доброчесності може проводитися за результатами відстеження кількісних показників на основі зіставлення планових та фактичних даних (табл. 2) та/або на основі якісних показників (табл. 3).

Оцінка рівня дотримання академічної доброчесності в закладах вищої освіти може здійснюється на основі експертного оцінювання або опитування окремо викладачів, студентів та органом, що здійснює моніторинг рівня академічної доброчесності. Це дасть змогу побудувати профілі та оцінити рівень адекватності сприйняття цього процесу всіма учасниками освітньої діяльності у ЗВО, однак ця процедура більш трудомістка.

Експертний лист оцінювання рівня академічної доброчесності, в якому пропонується розглядати чотири рівні академічної доброчесності в закладах вищої освіти: початковий, базовий, достатній, розвинутий. Бажаний рівень академічної доброчесності досягається, коли виконані всі вимоги до розвинутого рівня. Приклад експертного листа наведений в табл. 4.

Таблиця 1

Розподіл відповідальності за доброчесну академічну поведінку у ЗВО

Суб'єкти освітнього процесу	Зони відповідальності за доброчесну академічну поведінку
Здобувачі вищої освіти	відповідальні за свою академічну поведінку і мають вимагати рівних умов навчання та оцінювання
Викладачі	створюють умови до формування середовища партнерства та академічної чесності; набувають здатність до виявлення плагіату в письмових аудиторних та позааудиторних роботах здобувачів; несуть відповідальність за оцінювання унікальності тексту есе, курсових і дипломних робіт та за процес прозорого, відкритого, чесного оцінювання результатів навчання загалом
Завідувачі кафедр та декани факультетів	відповідають за недопущення проявів академічної недоброчесності на кафедрах і факультетах
Комісії з питань академічної доброчесності факультетів та університету	відповідальні за розроблення та проведення заходів зі сприяння формування та дотримання доброчесного академічного середовища, розгляд скарг щодо проявів академічної недоброчесності серед учасників освітнього процесу університету
Методичний відділ (або інший за функціональним призначенням)	перевіряє на наявність плагіату та встановлює рівень унікальності всіх навчально-методичних робіт науково-педагогічних працівників, що видаються у ЗВО
Редакційні ради наукових видань університету	відповідальні за дотримання принципів публікаційної етики та наукової доброчесності, здійснюють експертне оцінювання якості та оригінальності наданих рукописів
Спеціалізовані вчені ЗВО	ради проводять політику дотримання принципів академічної доброчесності, перевіряють на наявність плагіату дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії, доктора наук
Відділ забезпечення якості ЗВО	розробляє політику якості, принципи академічної культури, проекти нормативного регулювання академічної культури, організаційно-методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення академічної доброчесності у ЗВО

Перелік процедур та показників дотримання академічної доброчесності

Назва процедури	Перелік показників
Недопущення академічної недоброчесності	Наявність підрозділу, що буде займатися питаннями академічної доброчесності на постійній основі; наявність Кодексу з академічної доброчесності; наявність системи заходів із запобігання недоброчесної поведінки викладачів та студентів.
Моніторинг рівня академічної доброчесності: а) науково-педагогічних працівників ЗВО б) здобувачів вищої освіти у ЗВО	наявність механізму моніторингу доброчесного ставлення викладача до викладацької діяльності; наявність процедур для виявлення та запобігання академічному плагіату в науково-дослідних та методичних розробках науково-педагогічних фахівців; наявність механізму моніторингу доброчесного ставлення студента до навчання, виконання аудиторних та позааудиторних робіт; наявність механізму виявлення фактів академічного плагіату; публічність результатів оцінювання випускних робіт на наявність академічного плагіату; наявність інструментів реагування на недотримання академічної доброчесності; наявність механізму для подання скарг та апеляцій

Таблиця 4

Експертний лист оцінювання рівня академічної доброчесності

Критерії	Індикатори	Рівень академічної доброчесності			
		Початковий	Базовий	Достатній	Розвинутий
Ступінь підтримки всіх учасників освітнього процесу, що здійснює підрозділ чи орган, який займається питаннями академічної доброчесності на постійній основі	Є діючий орган, всі учасники навчального процесу знають, де він розміщений, та можуть звернутися за консультацією	X	X	X	X
	Постійно проводить заходи з нагадування важливості додержання академічної доброчесності		X	X	X
	Активно залучає студентів до своєї діяльності			X	X
	Сприяє розробці та підтримці курсів з академічного письма та академічної грамотності				X
Рівень актуальності Положення з академічної доброчесності	Наявність та оприлюднення Положення з академічної доброчесності		X	X	X
	Обговорення проблемних питань серед викладачів та студентів		X	X	X
	Внесення пропозицій та змін	X		X	X
Проведення системи заходів із запобігання недоброчесної поведінки викладачів та студентів	Викладачі проходять курси підвищення кваліфікації, беруть участь у тренінгах, семінарах, стажуваннях із питань академічної доброчесності	X	X	X	X
	Студенти беруть участь у тренінгах, семінарах, стажуваннях із питань академічної доброчесності		X	X	X
	Розроблена інформативна вебсторінка для загального доступу з питань академічної чесності				X
Рівень добросовісного ставлення викладача до своєї роботи за результатами опитування студентів	Заняття починаються та закінчуються за розкладом	X	X	X	X
	Викладач знає матеріал та вільно його викладає	X	X	X	X
	Постійно використовуються різні методи та технології навчання		X	X	X
	Викладач постійно наводить практичні приклади, оперує міжнародним досвідом із питань, що розглядаються			X	X
	Відчувається, що викладач проводить дослідження за проблемними питаннями, що розглядаються				X

Наявність процедур для виявлення та запобігання академічному плагіату в науково-дослідних та методичних розробках науково-педагогічних фахівців	Є внутрішній документ, що регулює ці питання	X	X	X	X
	Є постійно діючий орган, що займається цими питаннями		X	X	X
	Є місце, де за допомогою спеціальної програми або сервісу здійснюється перевірка відповідних матеріалів			X	X
	Здійснюється оприлюднення результатів				X
Наявність механізму виявлення фактів академічного плагіату в студентських роботах	Є внутрішній документ, що регулює ці питання	X	X	X	X
	Є постійно діючий орган, що займається цими питаннями			X	X
	Є місце, де за допомогою спеціальної програми або сервісу здійснюється перевірка відповідних матеріалів			X	X
	Здійснюється оприлюднення результатів		X		X

X – *Обов'язкова вимога.*

Висновки. Чесність в академічному середовищі є частиною цінностей, встановлення та утримання яких обов'язкове при забезпеченні якісної освіти та входження до єдиного Європейського освітнього простору. Запропонований підхід до впровадження, моніторингу та оцінки рівня академічної доброчесності у закладах вищої освіти дасть змогу отримати більш комплексний та багатомірний результат, що дозволить розробити більш ефективну систему заходів для поліпшення рівня академічної доброчесності в закладі вищої освіти.

Подальші дослідження полягатимуть в емпіричній апробації запропонованих інструментів впровадження та відстеження академічної доброчесності в закладах вищої освіти з метою її підтримки та постійного поліпшення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку : матеріали для ознайомлення з результатами проекту № 49169 / Східноукр. фонд соц. дослідж., Ін-т соц.-гуманіт. дослідж. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Україна, Київ. URL: <http://fond.sociology.kharkov.ua/index.php/ua/projects-ua/304-akademichna-kultura-ukrajinskogo-studentstva-osnovni-chinniki-formuvannya-ta-rozvitku> (дата звернення: 14.06.2019).
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
3. Аналітична довідка за результатами дослідження практик академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України. Київ : Інститут освітньої аналітики МОН України, 2016. 41 с.
4. Буяк Б, Академічна чесність як цінність корпоративної культури університету / Б. Буяк, К. Гнезділова. *Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки.* 2016. № 14.
5. Калиновський Ю. Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді. *Гілея: науковий вісник.* 2012. Вип. 63 (№ 8). С. 477–482.
6. Малогулко Ю.В. Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах / Ю.В. Малогулко, М.В. Затхей. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ.* Вінниця, 14–23 березня 2018 р. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvt/all-hcvt-2018/paper/view/3857>.
7. Мельниченко А. Політика академічної честності: опыт университетов США. URL: <http://kpi.ua/ru/node/8562/>
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
9. Рижко О. Поняття, види, класифікації плагіату. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.* 2016. № 8. С. 134–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Innbyivs_2016_8_12
10. Ромакін В. Академічна чесність у вищій освіті. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили.* Педагогіка. Вип. 7. Т. 20. С. 23–28.
11. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 11. С. 192–195.
12. Ткаченко В.В. Практики протидії плагіату в українських ВНЗ як складова академічної доброчесності / В.В.Ткаченко, Л.Ю. Кожекіна, О.Я. Денисюк. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи».* 2017. Вип. № 38. С. 82–86.
13. Ткаченко В.В. Практики протидії плагіату в українських ВНЗ як складова академічної доброчесності / В.В. Ткаченко, Л.Ю. Кожекіна, О.Я. Денисюк. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* 2017. Вип. 38. С. 2–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2017_38_14
14. Яворська Т.М. Академічна доброчесність – запорука якісної освіти. *Академічна доброчесність: виклики сучасності: Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018).* Варшава, 2018. 162 с.